© stichting Heg & Landschap

Heggen naaien op Bonaire

Heggen in de Cariben, ik had er van Jet Bakels, betrokken bij het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN), al wel van gehoord, maar eerlijk gezegd niet al te serieus genomen. Cactussen hebben verschrikkelijke doorns, daar is meidoorn niets bij vergeleken. Een dichte, ondoordringbare rij cactussen daar kon ik me dan ook van alles bij voorstellen maar cactussen vlechten dat leek me een wat overdreven uitdrukking. Jet benaderde me maanden geleden voor een artikel dat zij over het vlechten van cactussenheggen op Bonaire schreef voor het vaktijdschrift *Levende Natuur*. Het artikel is uit. Download het hier. Een prachtig verhaal over het maken van ondoordringbare heggen en immaterieel erfgoed in de Cariben en verrassend veel parallellen met de ontwikkeling van het heggenvlechten in West-Europa. Een boeiend verhaal.

De cactusomheining

Op Bonaire werden traditioneel moestuinen en stukken land vaak met cactussen omsloten. *Tranké di datu* of *yatu*-cactusomheining of in het Nederlands tranqueerheg genoemd. Afgeleid van het Spaanse *tranquera* = houten hekwerk. Hiervoor werd en wordt nog steeds de bekende zuilcactus (*yatu* of *datu* genoemd) gebruikt. De cactusomheining waren er om ongenode gasten, vooral geiten, buiten te houden. In het Papiaments heet het *kose trankera* (genaaide omheining). Gespecialiseerd werk al is het maar om het er heelhuids van af te brengen. Een paar lashandschoenen, prima voor een meidoornheg, voldoet daarbij niet. De oplossing is echter eenvoudig: men raakt de cactus simpelweg niet aan. Daarvoor heeft men dan wel de *chi ku cha* uitgevonden. Een vork en een haak van hout waarmee je de cactusstam met blote handen kunt vastklemmen en als een sissende slang op afstand kunt houden om ze een voor een te verplaatsen. *Chi* is de vork en *cha* de haak. *Chi-cha* het swingt, het is Caribisch. Heel anders dan hiep-takkenzaag. *Chi-cha* dat maakt het werk al direct een stuk vrolijker. Het enige gereedschap dat er daarnaast nog bij komt kijken is de machete, een lang kapmes, waarmee men de cactusstam afkapt.

George 'Kultura' Thode met de *chi* en de *cha* voor een cactushaag.
Foto: Jet Bakels.

Een groot, begrijpelijk verschil met ons heggenvlechten is dat men geen bestaande cactusheg vlecht maar een cactusheg vlecht op het moment dat deze geplant wordt. Je kunt het in het artikel van Jet Bakels lezen (klik hier) maar ik leg het even uit al is het maar om het zelf te begrijpen:

1. Men kapt uit een volgroeide cactusheg een heleboel kaarsrechte cactusstammen van 1,5 meter lengte en brengt die naar de plantlocatie.
2. Daar worden ze met de *chi ku cha* een voor een opgepakt en gevlochten terwijl men ze in rechte rij dicht aaneen op hun plek zet. De stammen wortelen en zo ontstaat een nieuwe levende heg.

Hoe gaat het vlechten daarbij dan in zijn werk?

In het traditionele systeem was eigenlijk geen sprake van vlechten. Men plaatste om de zoveel meter een hardhout paal. De palen werden op circa een meter hoogte ingeklemd tussen lange stokken of takken. Daartussen werden, rechtop, in een lange rij de cactusstammen geplaatst. Later werden de horizontale staken vaak vervangen door gespannen draad. De cactussen raakten de grond, wortelden, liepen uit en vormden zo een ondoordringbare omheining. Kijk op internet onder *tranke di datu* en je zult er prachtige filmpjes vinden. Overigens heel erg vergelijkbaar met wat in Zuid-Limburg de tuunheg was: jonge hegaanplant werd omgeven door snoeihout om de plantjes tegen vraat te beschermen, geklampt tussen latten die bevestigd waren aan palen.

Zo'n 50 jaar geleden, zo lees ik althans, kwam het gebruik van grofmazig gaas (*kabrietengaas* = geitengaas) in zwang. De toppen van de cactusstammen worden daarbij met de *chi ku cha* door het gaas gehaald, door het gaas gevlochten zou je kunnen zeggen. Klik hier voor het *Immaterieel Cultureel Erfgoed Bonaire* met daarin een link naar een video die dit vlechten van cactusstammen, op Bonaire naaien genoemd, prachtig laat zien.

Er is een frappante gelijkenis tussen de gevlochten heggen in Bonaire en West-Europa wat betreft hun functie, de neergang (muurtjes en gaas in plaats van cactusheggen), de bescheiden terugkeer van het ambacht, de erkenning van de ecosysteemdiensten zoals versterken van de biodiversiteit door (gevlochten) heggen, de toegenomen belangstelling van een huis op het platteland en daarbij de inrichting van erf en landschap.

Op Bonaire zijn nog zes professionele cactusvlechters. Niet veel misschien maar meer dan in Nederland als we oppervlakte en inwonersaantallen vergelijken. Een fascinerend verhaal en hoogste tijd om eens beter met onze Caribische collega heggenvlechters kennis te maken, een boom op te zetten en samen een heg te vlechten.

Lacy Gijsberta laadt gekapte *yatu* uit. Foto: Jet Bakels.